

Vladimir Nazor, Hrvatski jezik

U tebi sam vijek svoj proživio,
Drevni i lijepi jeziče Hrvata,
Rođen na morskome pragu tvojih vrata
Polako sam te uz trud usvojio.

Povede ti me i gdje nisam bio,
Na vrhu gore i na kraju gata,
U kolibici, u kući od zlata
Svugdje je meni tvoj glas žuborio.

Htio sam biti glazbalo na kome
Zvuče ko žice, mirišu ko cvijeće
Rojevi riječi u govoru tvome.

Pa uzdignut nad zipkom i nad grobom
Da u tebi dišem i da živim s tobom,
I onda kad me više biti neće.

POVIJEST HRVATSKOGA JEZIKA OD 20. STOLJEĆA

Ante Ražnjević, prof.

- **Za vrijeme Austro - Ugarske Monarhije (početak 20. st.)**
- Često nazivana „tamnicom naroda”.
- Nacionalno pitanje svih naroda osim njemačkog neriješeno.
- Hrvatska kao drugorazredna pokrajina (isto se postupa i sa jezikom)
- Javni prosvjedi Hrvata i uništavanje mađarskih natpisa

- Razdoblje početka 20.st.
- NORMA se uglavnom ustabilila.

- Temeljni radovi:

- *Brozov pravopis iz 1892.

- *Maretićeva gramatika iz 1899.

*Rječnik Broz – Iveković iz 1901. nije bio te sreće – važniju praktičnu ulogu imaju jezični savjetnici poput:

* „Braniča jezika hrvatskoga” – Nikole Andrića

* „Barbarizama u hrvatskom jeziku” – Vatroslava Rožića

- Jovan Skerlić - *Anketa* o „jezičnom ujedinjenju”/„jezičnoj trampii” (1912.)
 - Hrvati bi se trebali odreći ijekavice, Srbi ćirilice
 - Ideja o nastanku jednoga jezika za sve Hrvato - Srbe ili Srbo - Hrvate
- * U obzir se nije uzimao samo refleks jata i pismo, nego i akcentuacija, rječnik, tvorba riječi, sintaksa, stilistika, zasebna strukovna, vjerska, pravna, vojna i dr. nazivlja... kao ni sama bit jezika koja tvori različito povijesno nasljeđe.
- * Hrvatski upitanici odgovorili različito;
 - unitarist **Josip Smodlaka** oduševljen
 - **Tomo Maretić** za “status quo”
- * Rat samu ideju baca u drugi plan, no ona oživljava kasnije.

Za Kraljevine Jugoslavije (SHS) 1918. - 1939.

- * Po „ujedinjenju” 1918. pa do Radićeva ubojstva 1928. u Hrvatskoj vlada atmosfera pomiješanih osjećaja:
 - većina odbacuje srpski jezik i hegemoniju
 - previranja u mlađem naraštaju intelektualaca:
- * oduševljenje „narodnim ujedinjenjem” („ispunjenje” Gajevog sna) te nedostatak „nacionalne zrelosti” dovode do toga da znatan dio hrvatskih autora (T. Ujević, M. Krleža, A. B. Šimić, Vjekoslav (Vekoslav) Majer, D. Cesarić...) počinje pisati po „Skerličevoj preporuci”.
- * desetak godina kasnije vraćaju se ijekavici i u daljnjim izdanjima „prepravljaju” ekavske spise.

- Na poljima državne uprave, vojske i financija nameće se srpski jezik
- Godine 1929. dolazi da pravoga udara:
 - Ministarstvo prosvete Kraljevine SHS ukida Hrvatski pravopis Ivana Broza i objavljuje „Pravopisno uputstvo za sve osnovne srednje i stručne škole”
 - Iz predgovora: „U svim se školama naše zemlje upotrebljava jedan pravopis, zasnovan na velikoj jezičnoj i pravopisnoj reformi Vuka Karadžića (...)”
- Otvaraju se vrata ekavizaciji jezika u Hrvatskoj
- Takvo stanje izaziva snažan otpor najjače hrvatske stranke, Radićevog HSS-a

- Dvojaka uloga „unitarističkog pritiska”
 - privlači unitarističke Hrvate:
 - *Viktor Novak, Ivo Andrić, Milan Rešetar* ▼
U nekim djelima srpskoj kulturi pripisuje niz hrvatskih jezičnih spomenika (dubrovački ćirilski molitvenik iz 1512. proglašava „srpskim molitvenikom”).
 - izaziva otpor koji u 1930.-ima potiče javljanje niza djela u kojima se naglašava i istražuje hrvatska jezična posebnost:
 - „Balade Petrice Kerempuha” Miroslava Krleže
 - „Jezik Hrvata kajkavaca” Stjepana Ivšića
- Postojeća situacija kulminira osnutkom Banovine Hrvatske 1939. i društva „Hrvatski jezik” 1940.

• Banovina Hrvatska

Petar Guberina, Kruno Krstić;

Studija - „Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika”

- Najvrjedniji prinos kroatistici toga razdoblja
 - Guberina autor same studije, Krstić razlikovnog rječnika od oko 4000 riječi.
-
- Guberinin tekst znakovita naslova „Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku”
 - Prvi prodor modernih lingvističkih teorija u naše jezikoslovlje i prekid s dotadašnjim pristupima hrvatskom jeziku koji su njegovu zasebnost branili zastarjelim argumentima.
 - Dobro utemeljena jezikoslovna rasprava naišla na muk srpskih filologa. Osudio ju srpski tisak na površno - politikanski način.

Dr. PETAR GUBERINA i Dr. KRUNO ERSTIC

RAZLIKE
IZMEĐU HRVATSKOGA I SRPSKOGA
KNJIŽEVNOG JEZIKA

- „Razlike” zabranjene nakon 2. svjetskog rata
 - Tiskane u emigraciji tijekom osamdesetih, a prvi dio bez razlikovnog rječnika pretisnut u časopisu „Jezik” 1997.
- Obilježile sudbine autora:
 - Guberini poslije rata „oprošteno” jer je potpomagao partizanski pokret
Više se nije bavio hrvatskom standardologijom
 - Kruno Krstić jedva nalazi utočište u Krležinu Leksikografskom zavodu
Prestaje se baviti jezikoslovnom kroatistikom. Izrađuje rječnik govora rodnih Arbanasa.
- „Razlike” nailaze na povoljan odaziv u hrv. javnosti
- Javljaju se i kritike, poglavito iz redova hrvatskih Jugoslavena
(Maretićev đak Jerko Gršković i Josip Škavić)
 - kritike u obliku političkih pamfleta u kojima se insinuiralo da su autori „Razlika” „nepravi Hrvati” (Guberina Srbin, a Krstić Albanac)
 - Vuk Karadžić proglašen za jedino mjerilo jezične zakonitosti

- Odgovor na kritike

- Kruno Krstić piše tekst u kojem jasno pokazuje da kritičari ne razumiju razliku između pučkoga govora i književnoga jezika, da nasilno žele proglasiti jednim što je dvoje
- (onodobna ilustracija u kojoj se konj i magarac žele strpati u kategoriju „konjomagarca”).

- Uskoro dolazi do rata, raspada Jugoslavije i osnutka NDH

Za Nezavisne Države Hrvatske (1941. - 1945.)

- naglašava se individualnost hrvatskoga jezika
- Pavelićevom politikom vraćen je zastario i nefunkcionalan pravopis Zagrebačke škole (usprkos protivljenja vodećih hrvatskih jezikoslovaca)
- osim nekoliko vrijednijih djela Jurišića i Krstića, malo je učinjeno na polju jezikoslovne kroatistike.
- „jezični purizam” - zamjenjivanje stranih riječi hrvatskima

Za Socijalističke Republike Hrvatske (1945. - 1991.)

- U novoj Jugoslaviji hrvatski ispočetka bio priznat kao zaseban jezik (uz srpski, slovenski i makedonski).
- U svjedodžbama se jezik zvao „hrvatski ili srpski”, a u svakodnevnom govoru hrvatski.
- 1950. utemeljeno je Hrvatsko filološko društvo, dvije godine kasnije počinje izlaziti časopis „Jezik”
- Ponovno je izdan Boranićev pravopis kao i hrvatske čitanke

- Internacionalističkim usmjerenjem KPJ uvode se novi nazivi:
 - stranka - partija tajnik - sekretar vojska - armija
 - gospodin - drug povijest - historija škola - centar
- Većinom se uvode tuđice (uobičajene u srpskom književnom jeziku)
 - Hrvatski jezik potiskivan, a jezični osjećaj prema tuđicama otupljen
- Srpska strana i dalje nezadovoljna
- Nastojanje da se jezici što više zbliže i da u tome hrvatski bude potpuno potisnut
- S tom namjerom uredništvo *Letopisa Matice Srpske* raspisuje **Anketu o jezičnim i pravopisnim pitanjima (1953./54.)**
 - ***Preslik Ankete iz 1912. Jovana Skerlića***

- Temeljem odgovora 40-ak, javnosti većinom nepoznatih, sudionika održava se sastanak pod visokim pokroviteljstvom ministra unutarnjih poslova Aleksandra Rankovića
 - 19. prosinca 1954. dolazi do potpisivanja **NOVOSADSKOG DOGOVORA**
 - Zaključeno da je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik
 - Jedinstven govor s dva izgovora: ijekavskim i ekavskim
 - U službenoj upotrebi naziva jezika nužno je istaknuti oba njegova dijela
 - Ravnopravnost oba izgovora (ijekavski i ekavski) i oba pisma (latinica i ćirilica)
 - Išlo se na pravopisno ujednačavanje (u hrv. pravopisu propisani oblici *potcijeniti, otčepiti...* mjesto tradicionalnih *podcijeniti, odčepiti*)
 - „fonetizacija” u pisanju imena: *Džon Vejn uz John Wayne*

- dogovor o izradi jedinstvenoga rječnika i pravopisa (pravopis izlazi 1960., a rječnik 1967.)
- Nitko od hrvatskih jezikoslovaca i pisaca ne pokazuje entuzijazam za nove pokušaje unitarizacije
- nedavni događaji doživljeni kao *zakrinkana srbizacija*

PRAVOPIS
HRVATSKO
SRPSKOGA
KNJIŽEVNOG
JEZIKA

RJEČNIK

hrvatskosrpskoga
književnog jezika

Miroslav Krleža o potpisanom dogovoru:

„Potpisao sam Novosadski dogovor i toga se i danas stidim. Niti sam bio u Novom Sadu, niti sam sudjelovao oko donošenja toga pravopisa. Bio sam jednostavno u situaciji da ga moram potpisati. Otkad pišem, pišem hrvatski, upravo tako kao što svi srpski književnici pišu srpski.”

- Novosadski dogovor nije bio po volji hrvatskih jezikoslovaca
- Nezadovoljni objavljenim rječnicima i pravopisima objavljuju

Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika

- Izjava je *sastavljena* 9. ožujka 1967. u Matici hrvatskoj
- Objavljena u zagrebačkom ***Telegramu 17. ožujka 1967.***
- Potpisalo je 18 znanstvenih i kulturnih ustanova u Hrvatskoj
- Upozorava na neravnopravan položaj hrv. jez. kroz odluke Novosadskog dogovora
- Traži ravnopravnost svih jezika naroda u Jugoslaviji
- Osiguravanje dosljedne primjene hrvatskoga književnoga jezika u školstvu, novinstvu, javnom i političkom životu, službenoj upotrebi

- Iz Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika:
 - „Načelo nacionalnog suvereniteta i potpune ravnopravnosti obuhvaća i pravo svakoga naroda da čuva sve atribute svoga nacionalnoga postojanja i da maksimalno razvija ne samo svoju privredu, nego i kulturnu djelatnost. Među tim atributima odsudno važnu ulogu ima vlastito nacionalno ime jezika kojim se hrvatski narod služi, jer je neotuđivo pravo naroda da svoj jezik naziva vlastitim imenom. (...)”
- Polazna načela Deklaracije
 - polazi od stava da načelo nacionalnog suvereniteta i potpune ravnopravnosti svih jugoslavenskih naroda obuhvaća i pravo svakoga od tih naroda da čuva atribute nacionalnog postojanja.
- Osnovna tvrdnja deklaracije
 - Zbog nejasnoće formulacije o „srpskohrvatskome tj. hrvatskosrpskome jeziku” u Ustavu SFRJ omogućeno je da se srpski književni jezik silom nameće kao jedinstveni jezik za Srbe i Hrvate.

- Osuda Deklaracije

- tekstem „Politika a ne lingvistika „ (Vjesnik, 19. ožujka) osuđuje se sastavljače Deklaracije za zlopotnjački čin
- U Beogradu se održava plenum *Udruženja književnika Srbije* - reakcijom na Deklaraciju donose drugu deklaraciju „*Predlog za razmišljanje*” u kojoj prihvaćaju osnovna stajališta Deklaracije (predlažu da se i u Srbiji uvede nazv srpski jezik)
- negativna reakcija i samog *Josipa Broza Tita*:

„Mi, drugovi, ne živimo od gramatike, od ovog ili onog dijalekta, već od onoga što tvore stvaralačke ruke naših radnih ljudi. Važno je da se ljudi idejno razumiju, da imaju zajedničku ideju, koja će ih voditi naprijed...Oni su potajno radili pripremajući Deklaraciju i iznenada udarili u leđa. Tako se kod nas više ne može raditi. Čitava Jugoslavija je danas ogorčena zbog takvih postupaka, a u prvom redu hrvatski narod.”

- Odluka da svi potpisnici Deklaracije moraju biti kažnjeni jer se radi o „politički štetnom, nacionalističkom činu”

- Uloga Miroslava Krležē
 - jedan od potpisnika Deklaracije, ujedno i član CK SKH
 - poslužio mnogim potpisnicima kao alibij za vlastito potpisivanje
 - Tito ga poziva na razgovor i nudi povlačenje potpisa
 - Krleža podnosi ostavku na članstvo u CK SKH
- Kažnjavanje potpisnika
 - Izjavom Vladimira Bakarića, predsjednika CK SKH, da je „Deklaracija neprijateljska prema zajednici i današnjoj fazi revolucije” započinje progon i sankcioniranje potpisnika
- Dotadašnja događanja kao podloga za „Hrvatsko proljeće” (prosinac 1971.)
 - počinje repriza nasilja, samo ovaj put žešće, grublje i sveobuhvatnije
 - šikaniranja, izbacivanja s posla, hapšenja, slanja na robije

- Godine 1971. izlazi Hrvatski pravopis (Babić, Finka, Moguš)
- 1973. izlazi Hrvatska gramatika
- policija plijeni i uništava sve primjerke
- Jedan primjerak pravopisa sačuvan i izdan u Londonu godinu kasnije → LONDONAC
- Upornim otporom Hrvata dolazi do promjene ustava 1974.
„U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj u javnoj je uporabi hrvatski književni jezik - standardni oblik narodnoga jezika Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koji se naziva hrvatskim ili srpskim jezikom.”

- Krupan korak za razvoj hrvatskoga jezika:

→ tiskanje Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika (1975.)

→ Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (1986.)

- pretisci starijih hrvatskih rječnika (npr. rječnik Fausta Vrančića i Ivana Belostenca)
- pojava važnijih studija Brozovića i Katičića

BABIĆ - FINKA - MOGUŠ

HRVATSKI
PRAVOPIS

HRVATSKA
GRAMATIKA

- U životnoj svakodnevnicu stanje nije bilo tako idilično.

I dalje se išlo u zatvor zbog „ustaških” riječi.

- Dr. Ivan Šreter, kao specijalist bolnice u Lipiku, pri upisu liječničkog nalaza za pacijenta Stevu Majstorovića, napisao je u rubriku „zanimanja” – „umirovljeni časnik” umjesto „penzionirani oficir”. Osuđen je na pedeset dana zatvora zbog vrijeđanja „socijalističkih i patriotskih osjećaja građana”. Goran Babić, prononsirani hrvatski unitarist, napisao je u „Nedjeljnoj Dalmaciji” da „...tom medicusu očito ne pomaže ništa, ni ožeg, ni riječ, pa je jedini lijek crna zemlja i zeleni humak”. Babićevo se prorčanstvo ispunilo: u prosincu 1991. srpske su snage presrele dr. Šretera u Pakracu, odvele ga na Papuk i tamo zvjerski ubile. Po Ivanu Šreteru zove se sada *natjecanje za novoskovanu hrvatsku riječ*.

- Unatoč svim progonima i tragedijama, 70-ete godine 20.st. označavaju kraj doba potiskivanja hrvatskoga jezika
- Začetak novog razdoblja veće slobode u okvirima komunističkog sustava
- Tiskanje važnijih djela:
 - Brozovićeva studija – „Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti” (1978.)
 - Katičić – „Nešto napomena o postanku složenoga suvremenog jezičnog standarda hrvatskoga ili srpskoga” (1974.)
 - GRAMATIČKI radovi
 - Babić – „Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku” (1984.)
 - Katičić – „Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika” (1978.)
 - KAPITALNA studija Zlatka Vinca o hrvatskom jeziku 19. stoljeća „Putovima hrvatskoga književnog jezika” (1978.)

- POLITIČKI je to doba donošenja Ustava SFRJ (1974.) po kojemu je u Hrvatskoj u službenoj uporabi hrvatski književni jezik, standardni oblik narodnoga jezika koji se naziva hrvatski ili srpski.
- Na sve to , unitarističke snage nisu mirovale.
 - Dokument o djelatnostima i nakanama hrvatskih unitarista i tekst objelodanjen u knjizi „Taj hrvatski”
 - U poglavlju „Jezična problematika u funkciji nacionalne ideologije u SR hrvatskoj” nalaze se sljedeće tvrdnje:
 - U doba stare Jugoslavije „mnogi napredni hrvatski pisci (Krleža, Cesarec, A.B. Šimić) počeli su pisati ekavicom i služiti se leksikom... koji su bili dominantniji... u srpskih pisaca.” Onda su se pojavili neki unitaristički potezi iz Beograda koji su izazvali hrvatske intelektualce te ovi reagiraju „... Stvaranjem novih nacionalističkih strasti i separatističkih pozicija”, a „kulminacija... dosegnuta u vrijeme NDH, u kojoj se ekstremistički prešlo na tzv. “koriensko pisanje” (pravopis) i „stari” jezik kakav nikada nije bio ni u najortodoksnijih nacionalista u upotrebi prije toga.

... nakon rata, skupina lingvista - nacionalista (Jonke, Brozović, Katičić, Babić, Finka, Moguš, Ladan, Vince) „opijumski” djeluje na studente, te planski reproducira nacionalističku ideologiju....

Uradak izrađen u Republičkom komitetu za prosvjetu, kulturu i sport, u razdoblju 1980./81. pod oznakom ‘strogo povjerljivo’, nepoznatog autora.

- Pojedini hrvatski jezikoslovci ovako su prikazani i ocijenjeni:
 - *Ljudevit Jonke* - studentima na lijevoj strani table u predavaonici ispisuje izraze za koje kaže da su „preporučljivi”, a za izraze na desnoj strani („srpske”) kaže da se ne „preporučuju”: - člankom „*Davičovo pogrešno rezoniranje o jeziku*” u polemiku uvlači političare i Savez komunista.
 - *Dalibor Brozović* - člankom „*Tijek teče, tok stoji*” budi šovinistički antagonizam: - uz Katičića najlucidniji nacionalist među lingvistima: - studija „*Hrvatski jezik, njegovo mjesto...*” je strategijska uputa u taktički način ponašanja hrvatskim nacionalistima...

- *Ustavni sud Jugoslavije, 7. prosinca 1988., proglašava ustavnu odredbu iz 1974. protivnu Ustavu SFRJ jer se, po njegovu mišljenju, postojećom formulacijom isključuje iz javne uporabe jezik Srba u Hrvatskoj.*

U samostalnoj Republici Hrvatskoj

- U novijim političkim okolnostima, koje su nastupile 1990. godine, pojačava se i jezikoslovna djelatnost.
- 1990. izlazi drugo izdanje *Priručne gramatike* pod izmijenjenim naslovom „*Gramatika hrvatskoga književnoga jezika*” te treća knjiga velike znanstvene gramatike „*Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika*”, djelo više autora.
- Hrvatski se književni jezik počinje pohrvaćivati u onome dijelu u kojem je bio rashrvaćen.
 - *U jednome se smislu vraća na 1918.* - da se nastavi tamo gdje je zbog djelovanja srpske prevlasti u prvoj Jugoslaviji hrvatska jezična tradicija bila prekinuta
 - *U drugome na 1945.* - da se vrate one jezične osobine koje su do tada bile proganjane ili prognane pa zaboravljene. (znanost, uprava, zakonodavstvo, vojska).

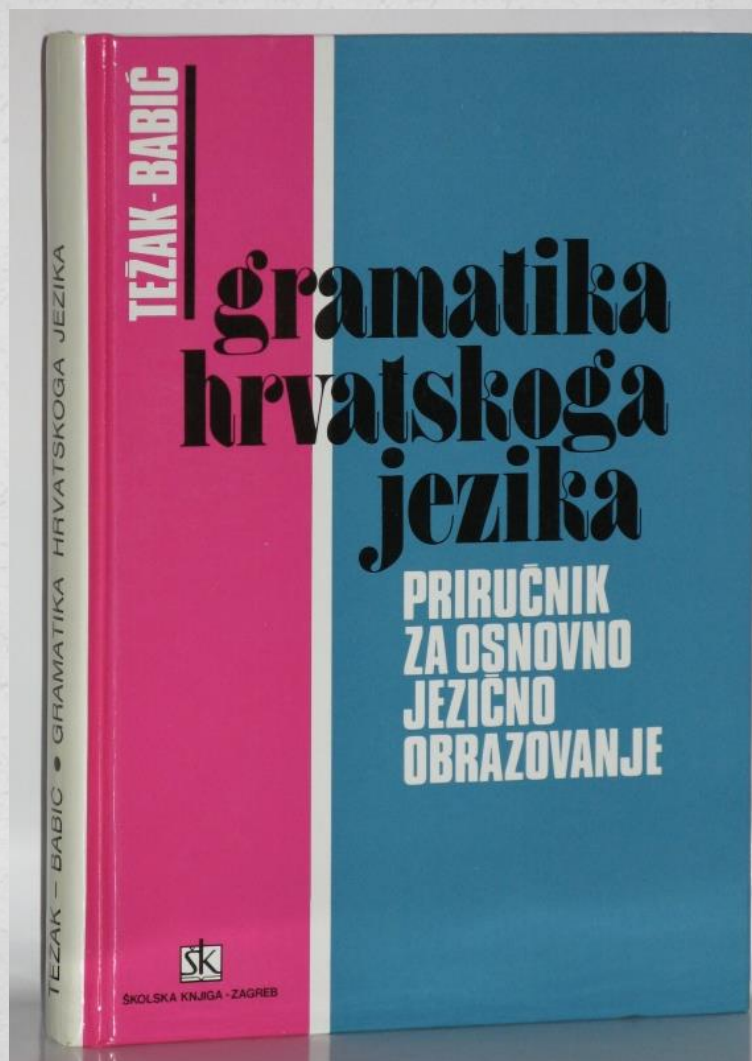
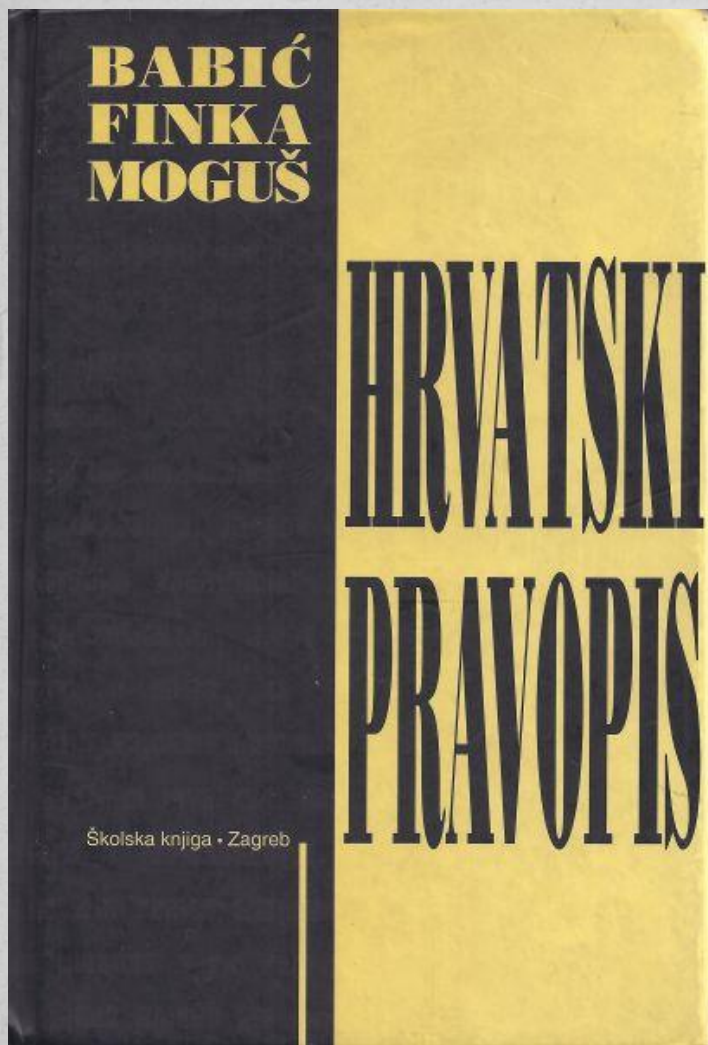
- Ipak, iako se Hrvatska osamostalila, njoj su joj neskloni krugovi i dalje poricali samosvojnost.
 - Nastojanje „utapanja” u umjetnoj tvorevini, koja je u međunarodnoj standardizaciji imala kodove scr (fr. serbo - croate l' alphabet latin)
 - Samostalnom uključivanju hrv. jez. u međunarodnu zajednicu suverenih naroda odupirali su se i neki inozemni politički krugovi. (ideja nove Jugoslavije, kasnije tzv. Zapadnog balkana)
 - Zalaganjem *Nacionalne sveučilišne knjižnice u Zagrebu*, Kongresna knjižnica Amerike, kao međunarodno tijelo za normizaciju, prihvaća nove oznake **hrv** za hrvatski i **srp** za srpski kao jedine vrijedeće oznake. ***Odluka je postala obveznom 1. rujna 2008.***
 - Ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Tihomil Maštrović tom je prigodom izjavio: „***Tako je hrvatski jezik napokon postao međunarodno priznat i uveden u ISO-standarde obvezne za cijeli svijet.***”

Ustav o jeziku:

„U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo. U pojedinim lokalnim zajednicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službenu se uporabu može uvesti i drugi jezik te ćirilično pismo ili koje drugo pismo pod uvjetima propisanim zakonom.”

- *Dani hrvatskoga jezika* → svake godine od 13. - 17. ožujka u spomen na Deklaraciju
- *Hrvatskim jezikom govore:*
 - Hrvati u BiH
 - srbijanskoj pokrajini Vojvodini,
 - austrijskoj pokrajini Gradišću
 - talijanskoj pokrajini Molise.

- Neki od jezičnih priručnika u uporabi

Josip Silić
Ivo Pranjković

GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA

za gimnazije i visoka učilišta

sintaksa
morfologija
fonologija

sk školska knjiga

STJEPAN BABIĆ DALIBOR BROZOVIC
MILAN MOGUŠ SLAVKO RAVEŠIĆ
IVO ŠKARIĆ STJEPKO TEŽAK

POVIJESNI PREGLED,
GLASOVI I OBLICI
HRVATSKOGA
KNJIŽEVNOG JEZIKA

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
IZDANJE PAMFLETNOG OBILICA

INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE

Hrvatski jezični savjetnik

RJEČNIK HRVATSKOGA JEZIKA

veliki
anici

rječnik
hrvatskoga
jezika

NOVI
LIBER

- „Blažene hrvatske riječi, drage riječi,
po vama sam ono što jesam.”

Dragutin Tadijanović